

Remissvar
Utbildningsdepartementet

Dnr
U2023/01317)

Inbjudan att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik (dnr. U2023/01317)

Sveriges Lärare har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik.

Sammanfattning

Sveriges Lärare vill se en forsknings- och innovationspolitik som:

- understödjer utvecklingen mot en skola på vetenskaplig grund
- förstärker den praktiknära utbildningsvetenskapliga forskningen
- skapar en infrastruktur för tillgängliggörande av forskning
- förstärker lärarprofessionens röst i forskningen
- ger yrkesverksamma lärare bättre villkor att ta till sig och medverka i forskning

Övergripande synpunkter

Utbildningen i den svenska skolan ska vila på vetenskaplig grund och det är lärarprofessionens ansvar att förverkliga detta. Men det kräver att lärare får förutsättningar att ta det ansvaret, individuellt och kollegialt. Det handlar om att se till att alla lärare gått igenom en lärarutbildning som förbereder för att arbeta utifrån en vetenskaplig grund i skolan. En sådan möjliggör för lärare att ta till sig relevant forskning för att utveckla sig som lärare, men också att lärare kan medverka i forskning och, i några fall, själva bedriva forskning.

Sveriges Lärare strävar mot en enad lärarprofession där även den utbildningsvetenskapliga forskningen ingår. Lärare ska inte bli beforskade utan också vara aktiv part i den utbildningsvetenskapliga forskningen. Vi ser ett fortsatt stort behov av praktiknära utbildningsvetenskaplig forskning som utgår från lärarprofessionens frågor och behov och ger stöd i arbetet med att utveckla undervisningen, metoder och arbetssätt. Det som står i fokus ska vara barns och elevers lärande i relation till undervisningen. Samtidigt är det viktigt att inom all utbildningsforskning förstå kontexten, då förutsättningar som exempelvis barn- och elevsammansättning, organisation, resurser och ledning påverkar vad som sker i verksamheten. Undervisning kan inte forskningsstyrd i den betydelsen att det går att peka ut forskningsstöd för att använda en viss metod,

däremot kan lärare vara forskningsinformerade och förstå bevekelsegrunderna för olika metoder i olika sammanhang. Det gör också läraryrket komplicerat eftersom det inte går att utgå från en manual.

Utbildningsvetenskaplig forskning

De svenska lärarfacken har under många år kämpat för att förstärka resurserna till den utbildningsvetenskapliga forskningen och särskilt satsa på praktisk forskning. Under de senaste 20 åren har forskningsfältet utökats kraftigt och tidskriftspubliceringen inom fältet har nära fyrdubblats. Regeringens satsning på forskarutbildning genom forskarskolor bidrar till kompetensförsörjning genom en ökning av antalet disputerade forskare inom utbildningsvetenskap. Man kan dock fortsatt konstatera att utbildningsvetenskaplig forskning inte alls tilldelas medel som motsvarar vad lärarutbildningen genererar i forskningsmedel till lärosätena. Staten behöver därför långsiktigt förstärka resurserna till utbildningsvetenskaplig forskning, och säkerställa att genererade forskningsmedel kommer den utbildningsvetenskapliga forskningen till del.

En annan problematik är att ökningen av forskningsmedel till allra största delen gått till forskarutbildning. Avhandlingar bidrar till den samlade forskningsmassan men för att få en forskning av högsta kvalitet så behöver man även förstärka forskningsfinansieringen till disputerade forskare. I dagsläget har även de disputerade forskare som är kvar i akademien dåliga förutsättningar att bedriva forskning. Många är uppbundna av ett omfattande utbildningsuppdrag och för att få utrymme till forskningen krävs att man lägger ner ett omfattande arbetet för att söka externa medel. Ur ett principiellt perspektiv är det också en dålig lösning att bedriva en forskarutbildning där endast ett fåtal sedan kommer att kunna fortsätta att bedriva forskning. Det är viktigt att det finns forskarutbildade i sammanhang utanför akademien, men man kan inte bortse från att kärnuppgiften för en forskarutbildning är att förbereda för en forskarkarriär.

När det gäller fördelningen av forskningsmedel så vill Sveriges Lärare uppmärksamma problematiken med att staten inte satsar på alla lärosäten utan mer fokuserar på Universitet. Detta kan påverka och begränsar mindre lärosätens möjlighet till att skapa fullständiga forskningsmiljöer vilket i sin tur kan påverka exempelvis lärarutbildning, möjligheten att bedriva forskarutbildning och även skolforskningen inom lärosätet.

Sveriges Lärare ser ett behov av starkare samordning av forskningsmedel mellan lärosäten. Det kan inkludera hur vissa lärosäten kan ges ansvar för utbildning i volymmässigt små undervisningsämnen samt hur vissa lärosäten ges särskilt ämnesansvar som excellenta centrum i linje med

Skolkommissionens förslag, med starka utbildnings- och forskningsmiljöer i utpekade ämnesområden.

De svenska lärarfacken har varit drivande för att få yrkesverksamma lärare att medverka i forskning. Under 2010-talet kan vi se att utbildningsvetenskapliga forskning fått mycket mer forskningsmedel, särskilt till forskarutbildningen och till den praktikinära forskningen. Som ett direkt svar på ett partssammansatt arbete som ledde till en branschöverenskommelse om utbildningsvetenskaplig forskning 2012 inrättades Skolforskningsinstitutet år 2014.

Skolforskningsinstitutet blev en mindre myndighet med uppgift att ta fram och sprida systematiska forskningssammanställningar, och fick ganska snart efter bildandet också i uppgift att dela ut forskningsmedel till praktikinära forskning.

Sveriges Lärare värnar Skolforskningsinstitutet men konstaterar samtidigt att även om de systematiska sammanställningarna är utmärkta så har man inte så långt som man velat med spridningen. Skolforskningsinstitutet bör få i uppdrag att ansvara för forskningsspridning generellt.

ULF

Ytterligare ett tillskott till den praktikinära forskningen blev ULF-projektet som inleddes med en femårig försöksverksamhet från 2016. Fyra lärosäten fick i uppdrag av regeringen att genomföra en nationell försöksverksamhet för att utveckla och pröva hållbara samverkansmodeller mellan akademi och skola. ULF ska vara ett stöd för att utveckla en skola på vetenskaplig grund. Syftet är att öka praktikinära forskning och stärka det vetenskapliga förhållningssättet i skolutvecklingen. Hållbara samverkansmodeller mellan den utbildningsvetenskapliga forskningen och skolans verksamhet behöver skapas. Samverkansmodellerna ska göra att resurserna för forskning inom ULF ska vara relevant för skolan. Även skolans yrkesgrupper ska kunna ta initiativ till forskning. Samverkansmodellerna blir en grund för yrkesaktiva lärares professionella yrkesutövning och lärarutbildningen.

Från Sveriges Lärares håll betonar vi vikten av att ULF resulterar i frågeställningar som är relevanta för området. Det behöver därför utvecklas en infrastruktur som gör att professionens frågeställningar lyfts. Som det är nu så är frågeställningarna fortfarande ofta initierat av forskare även om forskningen är praktikinära. Liksom med Skolforskningsinstitutet så saknas även på ULF en genomtänkt struktur för forskningsspridning. Det är viktigt att tänka på hur forskningen ska spridas redan tidigt i forskningsprojekten så att tilltalet och begrepps användningen är sådant att lärare kan ta till sig forskningen. Forskningen ska inte enbart spridas, den ska tillgängliggöras.

En aspekt som rör forskningssamverkan generellt är lärosätenas höga pålägg för overheadkostnader. Detta dränerar forskningsanslagen och innebär att många projekt inte blir av p.g.a. för höga kostnader. Eftersom lärosätena lägger på samma OH även på ULF-projekt så händer det att projekt undviker att medverka i ULF. En viktig fråga för regeringen är att hitta ett system som möjliggör samverkan, inom ramen för t.ex. ULF, utan att OH-pålägg gör att projekten fördyras alltför mycket.

En aspekt med koppling till OH-pålägg är frågan om medfinansiering. Allt fler finansiärer är inte beredda att fullt täcka universitetets OH-kostnader. De kräver istället att universitetet, i varierande grad, ska medfinansiera. För att ta emot de externa anslagen måste universitetet alltså motprestera. Detta gör att en växande del av fakultetsanslagen går till medfinansiering av externa anslag. Systemet med OH-nivåer och medfinansiering behöver ses över, med mål att minska skillnaderna mellan lärosäten, öka effektiviteten och transparensen i verksamheten.

En viktig fråga är också lärares villkor för att medverka i forskning. Som det är idag så får lärare ofta för lite tid avsatt för att medverka, ibland ingen tid alls. Här bör det bli tydligt att rektor tydligt avsätter tillräckligt med tid inom den forskningsmedverkande lärarens tjänst. Vi kan också konstatera att de nuvarande tvååriga projekten innebär alldeles för kort tidsrymd för att lärare ska hinna sätta sig in i forskningsproblematiken. Det behövs mer långsiktiga forskningsprojekt.

Lärare med forskarutbildning

Enligt Sveriges Lärares egna medlemsregister finns det cirka 2000 forskarutbildade lärare i svensk skolverksamhet. Av dessa har ca 30 procent gått en kommunal eller statlig forskarskola, enligt den enkät som de fått svara på. Uppföljningar av forskarskolorna visar att många som genomgår dessa tänker sig en framtid utanför skolan/förskolan. I praktiken har alltså forskarskolorna fungerat som försörjning för lärare på lärarutbildningen och inte till att få fler forskarutbildade lärare i skolverksamheten. Eftersom behovet är stort för båda grupper, och utbyggnaden av forskarutbildningen i utbildningsvetenskap varit stor, är kanske problemet mer att fokus på utbildningen blivit för akademiskt än att för få forskarutbildade gått till skolverksamheten. Det har försvårat den löpande kontakt med skolverksamheten under forskarutbildningen som möjliggör att forskningen och de nya kompetenserna hos den forskarutbildade kan komma till praktisk nytta.

Utvärderingar visar att de klart flesta som tagit licentiatexamen och arbetar i skolan/förskolan anger att det ingår att bedriva undervisning i deras nuvarande tjänst. Färre anger att det ingår i tjänsten att leda projekt för utvecklad undervisning samt att hålla sig uppdaterad om aktuell forskning och sprida kunskap. Relativt få forskar i tjänsten. När vi själva frågat forskarutbildade lärare i vilken utsträckning de upplever forskarkompetensen togs till vara så svarade endast en dryg fjärdedel att det var så i ganska eller mycket hög utsträckning. Endast en knapp fjärdedel ansåg att forskarutbildningen varit gynnsam för löneutvecklingen. Det är uppenbart att forskarutbildade lärare inte tas tillvara på rätt sätt i skolväsendet.

En konkret problematik är att forskarutbildade lärare som inte längre är kvar i akademien förlorar tillgången till forskningsdatabaser. Sveriges Lärare ställer sig bakom att all offentligfinansierad forskning på sikt ska publiceras i tidskrifter med Open Access. Till dess behöver lärare få tillgång till databaserna genom avtal tecknade av arbetsgivare och/eller lärosäten.

Samverkan

Det behövs en integration mellan akademi, utbildningsväsende och huvudmän för att hantera utbildningsvetenskapliga utmaningar där även professionen inkluderas. Det är viktigt att professionen har en röst inte enbart inom ULF utan i alla delar av forskningsområdet. Akademin ser alltför ofta samverkan som en envägskommunikation att få ut forskning, men lika viktigt är att samverkan innebär att akademien får insikter och återkoppling från omgivande samhälle, inte minst från professionen.

En konkret fråga är kombinationstjänster med förutsättningar för disputerade lärare att ha både forskning och undervisning i sin tjänst. Båda bidrar till ökad samverkan mellan akademi och skola. Det finns problem med att ha delade anställningar, t.ex. finns en risk att pensionen blir lägre p.g.a. den tekniska konstruktionen av avtalspensionen. Det här behöver lösas snarast.

Tillgängliggörande av forskning

Tillgängliggörande och spridning av utbildningsvetenskaplig forskning bör vara något som genomsyrar hela forskningsprocessen och blir en självklar del av en forskares vardag. Här finns oerhört mycket att göra alltifrån val av forskningsområde, tillgängligt språk, open access till vetenskapliga artiklar, till att lärare görs forskningsförankrade genom att medverka i forskning. Det här är ett område som snarast skulle behöva en helt egen utredning och inte begränsas till Vetenskapsrådets förslag om nationella plattformar.

Sådan spridning av forskning får gärna utvecklas till att även sprida de erfarenheter som lärare gör genom att medverka i forskning eller de beprövade erfarenheter lärare tar fram i egna projekt vid sidan av forskning. Vi behöver bryta ner den skarpa gränsdragningen mellan forskning, beprövad erfarenhet och skolutveckling.

De statliga forskningsmyndigheterna

Forskningsfinansieringsutredningen har nyligen kommit med ett nytt förslag för strukturen på de myndigheter som har ansvar för forskningsfinansiering, som ska ersätta den struktur med fem finansiärer, kombinerat med viss finansiering via ett 20-tal myndigheter, som råder idag. De föreslår ett system för framtiden som består av tre helt nya finansierande myndigheter med olika uppdrag och karaktär:

- Vetenskapsmyndigheten, som ska styras av forskarnas egna prioriteringar och ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom alla vetenskapliga områden.
- Myndigheten för strategisk forskning, som ska stödja forskning och innovation av stor betydelse för samhälle och näringsliv.
- Innovationsmyndigheten, som ska underlätta implementering av forsknings- och innovationsbaserade lösningar på komplexa samhällsproblem inom både privat och offentlig sektor.

Argumenten för detta är att skapa ett heltäckande system, att det medför kraftsamling och möjlighet att utkräva ansvar och det skapas ett enklare system med lägre administrativa kostnader.

Sveriges Lärare motsätter sig inte en reformering av rådande struktur men vill påminna om skälen till att dagens system är mer komplext. Den praktisknära utbildningsvetenskapliga forskningen ryms inte under vare sig strategisk forskning eller innovationsforskning utan skulle behöva i konkurrens med övriga forskningsområden söka medel för ”grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet”. Detta skulle gå på tvärs med ambitioner vi har för praktisknära utbildningsvetenskaplig forskning där tillgängliggörandet är en lika viktig aspekt som att tillhöra forskningsfronten eller få publicering i tidskrifter med hög rating och få många forskningsciteringar.

Därför avvisar Sveriges Lärare förslaget och vill värna strukturen där praktisknära utbildningsvetenskaplig forskning har tillgång till egna forskningsfinansiärer. Det kan dock finnas anledning att se över om strukturen med tre olika finansiärer, VR/UVK, SkolFi och ULF, är alltför spretig.

Lärarytutbildning

Sverige behöver en grundutbildning för lärare och förskollärare av högsta möjliga kvalitet och som förbereder väl för kommande yrkesutövning och för uppdraget att fostra barn och elever till demokratiska medborgare. En sådan lärarytutbildning behöver vara förankrad såväl i forskningen som i yrkeskunnande, samt att dessa båda perspektiv vävs ihop och är enhetliga. Praktiknära forskning ska vara grunden för det didaktiska innehållet på lärarytutbildningen. Lärarytstudenterna ska också få till sig det vetenskapliga synsättet för att kunna ta till sig forskning under karriären men också för att kunna medverka i forskning.

För att kunna förankra lärarytutbildningen i forskning krävs att all lärarytexamen ges på avancerad nivå, alltså även för förskollärarytexamen och för examen för lärare i fridshem.

Professionsprogrammet och rådet för professioner i skolväsendet

Under våren 2023 inrättades ett råd för professioner i skolväsendet. Rådet ska utgöra ett rådgivande organ till Skolverket i att utveckla ett nationellt professionsprogram för förskollärare, lärare och rektorer. Det ska bistå myndigheten i arbetet med att utveckla professionsprogrammet.

Professionsprogrammet är alltså begränsat till fortbildning och rör inte specifikt forskning. Men även kompetensutvecklingen ska vila på vetenskaplig grund och det gör att rådet blir en viktig länk mellan forskning och kompetensutveckling. Professionens röst behöver vara tydlig i sådan samverkan.

Sveriges Lärare förordar att även forskarutbildning måste ingå i huvudmännens nya ansvar för fortbildning. En negativ förändring i propositionen i förhållande till det förslag som remitterades 2021 är att huvudmännens skyldighet att ge lärare möjlighet att genomgå utbildning som kan ligga till grund för den meriteringsnivå som kräver forskarexamen har utgått. Förändringen är vad vi kan se inte motiverad av några inkomna remissynpunkter utan det konstateras endast att regeringen bedömer att den tid det tar och de kostnader som skulle uppkomma för forskarutbildning utgör skäl för att huvudmannen att inte ska ha en i skollagsreglerad skyldighet att se till att lärare kan delta i forskarutbildning.

Man hänvisar bland annat till att en forskarutbildning är så lång och att flera huvudmän själva skapa former för detta. Detta anser vi vara felaktigt och kortsiktigt tänkt. Skolan har länge lidit brist på forskarutbildade lärare och lektorer. Vi menar att man förspiller en möjlighet att skapa ökade incitament

och möjligheter för enskilda lärare att genomgå forskarutbildning. Många huvudmän kommer sannolikt att säga nej med hänvisning till att man inte vill bevilja tjänstledighet för forskarstudier. Det kommer också försvåra för andra statliga initiativ såsom nationella forskarskolor och ULF-verksamheten.

Stockholm 27 oktober 2023

SVERIGES LÄRARE

Åsa Fahlén
Förbundsordförande

Per Båvner
Utredare